

Beata Bednarczuk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Człowiek upodmiotowiony. Właściwości osobowości autorskiej absolwentów klas Montessori. Raport z badań

The Empowered Human-Being.
Self-Authoring Personality Characteristics of Graduates
of Montessori Classes.
A Research Report

SŁOWA KLUCZOWE STRESZCZENIE

pedagogika Marii Montessori, absolwenci klas Montessori, osobowość autorska, struktura osobowości autorskiej

Artykuł prezentuje badania nad poziomem rozwoju tzw. osobowości autorskiej, przeprowadzone w latach 2013–2016 na próbie 69 absolwentów szkoły Montessori w Lublinie, w wieku 16–21 lat. Do zebrania danych empirycznych posłużył opracowany przez K. Obuchowskiego kwestionariusz POA, mierzący trzy zasadnicze wymiary osobowości: podmiotowość, bycie sobą i indywidualne standardy waluacyjne. Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają stwierdzić, że niemal wszyscy badani absolwenci szkoły Montessori rozwinęli w sobie właściwości autorskie na poziomie optymalnym. Średnie wyniki trzech głównych wymiarów osobowości autorskiej: podmiotowość, bycie osobą i ustosunkowanie są istotnie wyższe od średniej teoretycznej skali, co pozwala wnioskować o wysokim poziomie wszystkich obszarów osobowości autorskiej oraz o współwystępowaniu wspomnianych właściwości. Otrzymane wielkości średnich w zakresie 14 kategorii różnicowych osobowości autorskiej są istotnie

wyższe od średniej teoretycznej skali i informują o wysokim poziomie ukształtowania wszystkich cech osobowości autorskiej. Nie odnotowano różnicowania profilu własności osobowości autorskiej ze względu na płeć i wiek indagowanych absolwentów. Zgodnie z obserwacjami K. Obuchowskiego, badane osoby uświadamiają sobie swoje potrzeby i potrafią się do nich zdystansować, rozwijają się, kierując sensem swojego istnienia, pozytywnie oceniają siebie, swoje cele oraz świat wokół siebie. Zdolność generowania przez badanych zestawu racji leżących u podstaw najsilniej odczuwanego podmiotowego standardu waluacji (ustosunkowanie), oznacza nie tylko opanowanie i dominację operacji abstrakcyjnych, które warunkują świadome tworzenie prywatnej wiedzy, uniezależniają od kontroli konkretnego doświadczenia, stwarzają szansę skutecznego działania na długi dystans, umożliwiają podejmowanie odpowiedzialnych wyborów.

KEYWORDS SUMMARY

pedagogy of Maria Montessori, graduates of Montessori classes, author's personality, the structure of the author's personality

The article presents a study on the level of self-authorizing personality development conducted in 2013-2016 within a group of 69 adolescents, alumni of a Montessori school in Lublin then aged 16-21. The method for collecting empirical data was a POA questionnaire designed by K. Obuchowski, measuring 3 main dimensions of personality: subjectivity, being a person and individual valuation standards. The results proved that almost all of the graduates of Montessori classes had developed self-authoring characteristics at an optimum level. The average results of the three main dimensions of the author's personality: subjectivity, being a person and taking an attitude are significantly higher than the theoretical average of the scale, which allows the determination of a high level of all areas of authorial personality and the co-occurrence of the aforementioned properties. The obtained values in the range of 14 differential categories of the author's personality are significantly higher from the theoretical average of the scale and inform about the high level of all personality characteristics. There was no difference in the personality profile due to the sex of the graduates. According to Obuchowski's observations, the respondents realize their needs and are able to distance themselves from them, develop themselves, guide the sense of their existence, positively assess themselves, their goals and the world around them. The ability of the subjects to generate a set of reasons that underlie the strongest subjective standard of valence (attitude) means not only the mastering and dominance of abstract operations, which condition the conscious creation of private knowledge, become independent of the control of a specific experience, create the opportunity for effective long-distance operation and enables them to make responsible choices.

W projekcie badawczym zrealizowanym w latach 2013–2016¹ podjęto próbę opisu funkcjonowania absolwentów klas Montessori z odniesieniem do idei ujmujących rzeczywistość ludzką za pomocą kategorii upodmiotawiania się, samorealizacji oraz indywidualizacji². Poznawanie wspomnianych właściwości stało się możliwe na gruncie teorii osobowości autorskiej Kazimierza Obuchowskiego³.

Koncepcja osobowości autorskiej – podstawowe założenia

Osobowość autorska obejmuje zorganizowany zespół dyspozycji, które umożliwiają człowiekowi odnalezienie się we współczesnej kulturze, usprawniają do osiągnięcia stanu umyślnej podmiotowości, predestynują do pełnego korzystania z danej mu autonomii, zobowiązują do stałego „doczłowieczania się”. Właściwości składające się na osobowość autorską zostały uporządkowane przez K. Obuchowskiego w obrębie trzech głównych kategorii: podmiotowość, bycie osobą i podmiotowy standard waluacyjny⁴. Ich charakterystykę otwiera podmiotowość. Człowiek-autor stanął przed problemem wytwarzania kultury w sobie, co wymaga posiadania odpowiedniej uniwersalnej wiedzy. Kompensuje ona niewydolność współczesnej cywilizacji w spełnianiu roli standardu tego, co dobre i właściwe. Wiedza uniwersalna traktowana jest jako umożliwiająca poszukiwanie odpowiedzi na zasadnicze pytania: kim jest człowiek, kim jestem jako człowiek w tym świecie⁵. W procesie rekonstrukcji wartości, której dokonuje autor siebie, niezbędna staje się również umiejętność i odwaga samodzielnego myślenia oraz działania stosownie do zaplanowanych zadań. Człowiek autorski przetwarza i interpretuje docierające do niego informacje. W ten sposób buduje indywidualną koncepcję świata i osobistych planów życiowych. Ponadto staje się podmiotem zależnym od własnych przemyśleń⁶, nie daje się uprzedmiotwić roli, choć „może być tak zaangażowany w daną

¹ Szczegółowe analizy zostały opublikowane w autorskiej monografii: B. Bednarczuk, *Osobowość autorska absolwentów klas Montessori w perspektywie doświadczeń i celów życiowych*, Kraków 2016.

² B. Bednarczuk, *Osobowość autorska absolwentów klas Montessori w perspektywie doświadczeń i celów życiowych*, dz. cyt.; K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz 2000.

³ K. Obuchowski, *Adaptacja twórcza*, Warszawa 1985; K. Obuchowski, *Człowiek Intencjonalny*, Warszawa 1993.

⁴ A. Błachnio, K. Obuchowski, *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, [w:] *Kwestionariusze w psychologii. Postępy, zastosowania, problemy*, red. W. Zeidler, Warszawa 2011, s. 173.

⁵ K. Obuchowski, *Adaptacja twórcza*, dz. cyt., s. 235-246.

⁶ W. Ożarowski, *Ustalenie przydatności Popperowskiej zasady falsyfikacji do oceny koncepcji osobowości autorskiej*, „Horyzonty Psychologii” 2011, nr 1, s. 112.

aktywność, że świata poza nią (chwilowo) nie widzi, zupełnie jakby identyfikował się z daną koncepcją siebie. Identyfikacja, jeśli jednak zachodzi – ma charakter świadomy i refleksyjny, jest z wyboru i podlega kontroli”⁷.

Podstawowym warunkiem podmiotowości, dowodzi Obuchowski, jest posługiwanie się kodem hierarchicznym, koniecznym w procesie kreowania zmiennych i elastycznych modeli świata i siebie w świecie⁸. Osoba dysponująca abstrakcyjnym modelem potrafi zinterpretować zachodzące zdarzenia, ustalić swój stosunek do nich i zaprogramować stosowne postępowanie. Człowiek-autor zmienia się, albowiem nieustannie operacjonalizuje wizję świata i siebie, angażuje się w zadania wynikające z prywatnej koncepcji świata. Zdolność do upodmiotowienia się „staje się warunkiem poradzenia sobie ze sobą w coraz mniej opiekuńczym, a coraz bardziej permissywnym świecie”⁹.

Z kolei bycie osobą, podmiotem autonomicznym wobec siebie, a nie tylko jednostką ludzką, oznacza wykształcenie kolejnych właściwości: dystansu psychicznego do siebie, świata i własnych przeżyć, jak również do objawów i pragnień, zdolności do rozwoju osobowości oraz sensu życia. Zasadniczy dla tematu dystans psychiczny określa taką właściwość i umiejętność człowieka-autora, której istotą jest poddawanie osobistej kontroli właściwości pochodzących z otaczającej człowieka rzeczywistości i będących wytworem jego własnego *ja*. Bez dystansu człowiek nie jest w stanie przyjmując postawy autonomicznej, być odpowiedzialnym za siebie i swoje wybory, „gdyż faktycznie jest przez nie dziany” i to one sprawują kontrolę¹⁰. Oznacza to, że dla własnego upodmiotowienia człowiek musi uprzedmiotowić swoje życie wewnętrzne, subiektywny świat przeżyć, takich jak np.: ból, lęk, radość itp. To mój ból czy lęk – ale on nie jest mną – jest we mnie/należy do mnie¹¹.

Sens życia K. Obuchowski ujmuje jako indywidualny pomysł przyszłego stanu rzeczy, wymagający dopiero realizacji. Spełnia kluczową rolę w biegu życia. Sens życia człowieka, jak zauważają A. Błachnio i K. Obuchowski¹², aby mógł być przez niego traktowany jako opierający się zmiennej rzeczywistości, musi nie tylko wypływać z samodzielnej refleksji, ale bazować na *podmiotowym standardzie waluacyjnym*, trzeciej kategorii opisowej człowieka autora. Niezmiernie ważnej, albowiem, aby człowiek mógł się rozwinąć jako osoba, a podejmowanym przez niego działaniom towarzyszyła

⁷ P.K. Oleś, *Dialogowość wewnętrzna jako właściwość człowieka*, (w:) red J. Koziński, *Nowe idee w psychologii. Psychologia XXI wieku*, Gdańsk 2009, s. 261.

⁸ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz 2000, s. 58.

⁹ K. Obuchowski, *Refleksje autobiograficzne psychologa*, Łódź 2009, s. 179.

¹⁰ A. Błachnio, *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej*, Bydgoszcz 2006, s. 18.

¹¹ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, dz. cyt., s. 58.

¹² A. Błachnio, K. Obuchowski, *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, dz. cyt., s. 168.

satysfakcja, musi postrzegać siebie jako źródło postępowania, traktować własne dążenia jako przedmiot starań, a świat wokół jako szansę spełnienia możliwości¹³. „Źródłem zmian wprowadzanych w życie i funkcjonowanie człowieka jest on sam, tworczy je generując. Tym samym spełnia niezbędny warunek samourzeczywistniania się, a bywa również i transgresji”¹⁴.

Problem badawczy i badana grupa

W świetle przyjętych założeń sformułowano główny problem badawczy: Czy i jakie właściwości osobowości autorskiej rozwinęli absolwenci montessoriańskiej szkoły? Analizowaną zmienną był poziom i struktura osobowości autorskiej, a jej wskaźnikami średnia liczba punktów uzyskanych za wypełnienie Kwestionariusza Pomiaru Osobowości Autorskiej Autorstwa K. Obuchowskiego i zespołu¹⁵ (POA), średnia liczba punktów uzyskana dla 3 kategorii osobowości autorskiej: podmiotowość, bycie osobą i ustosunkowanie oraz średnia liczba punktów uzyskanych dla szczegółowych własności osobowości autorskiej ujętych w postaci 14 skal kwestionariusza. Ze względu na wyróżniony cel badania miały charakter diagnostyczny. Objęto nimi 69 absolwentów Szkoły Podstawowej Nr 27 im. Marii Montessori w Lublinie, w wieku 16–21 lat, którzy kształcili się według zasad alternatywnego systemu. Zasadniczymi warunkami wyboru grupy badawczej był czas nauki w klasie Montessori oraz wiek badanych osób.

Ogólny poziom osobowości autorskiej

W celu ustalenia poziomu osobowości autorskiej w badanej grupie przeprowadzono analizy wyniku ogólnego. Maksymalny wynik ogólny wynosi 186 punktów. Średni poziom osobowości autorskiej wynosi $M = 136,84$ i jest to wynik istotnie wyższy od średniej teoretycznej dla skali, która wynosi 93 punktów ($t_{(68)} = 17,182$; $p < 0,001$). Otrzymany średni wynik informuje o wysokim poziomie kategorii autora siebie w badanej grupie. Jedynie 4,3% osób (3 osoby) uzyskało wyniki poniżej średniej teoretycznej testu, charakteryzuje je zatem przeciętny poziom autorskości. Nie można więc badanej grupy zróżnicować na autorów siebie i nie-autorów siebie. Nie ma w badanej grupie osób, które osiągnęły wyniki skrajnie niskie. Badani absolwenci klas Montessori korzystają zatem z własnej autonomii, która wyznacza

¹³ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, dz. cyt., s. 100.

¹⁴ A. Błachnio, *Człowiek autorski w erze globalizacji*, Bydgoszcz 2011, s. 62.

¹⁵ A. Błachnio, K. Obuchowski, *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, dz. cyt.

zdolność do tworzenia koncepcji „siebie pożądanego”, warunkuje umiejętność dystansowania się do tego, kim się jest, a w konsekwencji determinuje niezależny rozwój osobowy.

Zarówno modalna (Mo), jak i mediana (Me) przyjmują wartość 138 punktów. Oznacza to, że jest to wynik występujący w badanej grupie najczęściej, a co najmniej połowa badanych ma wyniki powyżej tej wartości, która przekracza nieco uzyskany średni poziom nasilenia osobowości autorskiej w badanej grupie. Wartość Me informuje także, że najczęściej badania absolwenci osiągnęli 75% możliwych do zdobycia w teście punktów. Utwierdza to w przekonaniu, że kategoria autora siebie występuje powszechnie w badanej grupie¹⁶.

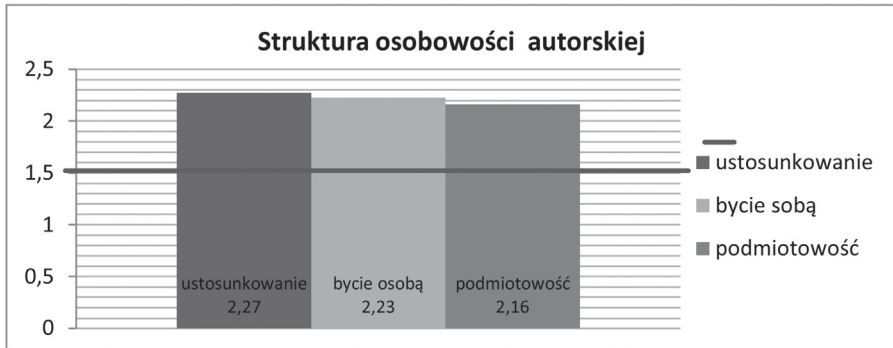
Struktura osobowości autorskiej ze względu na główne kategorie

W przeprowadzonych badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytanie: Jaka jest struktura osobowości autorskiej w badanej grupie, z uwzględnieniem trzech zasadniczych kategorii: podmiotowości, ustosunkowania się, bycia osobą, które w ujęciu K. Obuchowskiego konstytuują człowieka autora. Aby możliwe było porównanie wyników, na które składa się różna liczba skal, zamiast sumowania wyników poszczególnych skal obliczono średnie – tym sposobem wyniki sprowadzone zostały do wspólnego mianownika i mieszczą się w przedziale od 0 do 3.

Uzyskane rezultaty sugerują, iż osoby badane uzyskały najwyższe wyniki średnie dla wymiaru ustosunkowania ($M = 2,27$; $SD = 0,379$) oraz bycia osobą ($M = 2,23$; $SD = 0,400$), zaś najniższe w wymiarze podmiotowości ($M = 2,16$; $SD = 0,333$). Testy istotności różnic dla jednej próby dowiodły, iż we wszystkich wymiarach uzyskane wyniki są istotnie wyższe od średniej teoretycznej, która wynosi 1,5 (podmiotowość: $t_{(68)} = 16,417$; $p < 0,001$; bycie osobą: $t_{(68)} = 15,216$; $p < 0,001$; ustosunkowanie: $t_{(68)} = 16,963$; $p < 0,001$), co wskazuje na wysoki poziom wyników trzech kategorii opisujących człowieka autora w badanej grupie (wykres 1).

¹⁶ B. Bednarczuk, *Osobowość autorska absolwentów klas Montessori w perspektywie doświadczeń i celów życiowych*, dz. cyt., s. 203-209.

Wykres 1. Poziom wyników trzech kategorii osobowości autorskiej w badanej grupie

Źródło: badania własne

Ponieważ średnie wyniki trzech wymiarów osobowości autorskiej są istotnie wyższe od średniej teoretycznej, to można wnioskować o wysokim poziomie podmiotowości, ustosunkowania się i bycia osobą oraz o współwystępowaniu wspomnianych własności. Natomiast układ wartości średnich wydaje się wskazywać na silniejszą autonomizację osoby (pozycje ustosunkowania i bycia osobą), przy odczuwanych nieco słabiej szansach na realizację danego sobie potencjału (pozycja podmiotowości).

Pojawia się pytanie, co oznacza silna pozycja kategorii ustosunkowania się i bycia osobą. Absolwenci klas Montessori potrafią świadomie odnosić się do własnej pozycji w otaczającym świecie, co gwarantuje im poczucie odrębności i autonomii¹⁷. Są to intuicje niezbędne, wraz ze zdolnością posługiwania się kodami hierarchicznymi, w procesie projektowania osobistego modelu świata i siebie (ustosunkowanie). Nie dziwi zatem, że badani opisywali: *raczej stworzyłam profil charakteru człowieka, którym chciałabym być i do niego dążę* (64); *posiadam dystans do siebie, pozytywne nastawienie do życia* (53); *jestem niezależny od innych w podejmowaniu decyzji* (55); *jestem bardzo niezależna, chcę mieć wszystko pod kontrolą* (59); *najbardziej wpływam na moje życie ja sama, jestem indywidualistką* (3); *spełnianie marzeń, w końcu bycie sobą i mniejsze przejmowanie się opiniami innych ludzi* (27); *jestem osobą silną, zaradną, w każdej sytuacji w jakiej się znajduję, staram się szukać jak najlepszego rozwiązania* (28). Osoby badane dawały tym samym wyraz silnego i autonomicznego charakteru.

¹⁷ A. Błachnio, K. Obuchowski, *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, dz. cyt., s. 17.

Osoby uczestniczące w badaniach pozytywnie oceniły siebie, ponieważ traktują własne decyzje jako źródło swojego postępowania: *jestem ambitna, podejmuję wiele działań przynoszących istotne korzyści* (19); *pewny siebie, zdecydowany, mający pomysły – które później realizuję* (50). *Otoczający świat stanowi przestrzeń ich spełniania się: jestem operatywną, pewną siebie osobą, która lubi kierować ludźmi i wysoko ceni społeczne umiejętności oraz wielość znajomości* (64); *dążę do tego, aby rozwijać się, w zakresie nauk ścisłych i przyrodniczych, odkryć coś ważnego i zmienić świat* (25); *lubię dawać z siebie jak najwięcej, co odnosi się zarówno do własnego rozwoju, jak i kontaktów z najbliższymi mi osobami* (13); *spełniam się dzięki organizacji akcji pomocy, wsparcia dla biedniejszych rodzin* (17). Co więcej, w świecie zewnętrznym badani poznają siebie, a dokładniej mówiąc, zmieniają siebie, ponieważ – co zostało dowiedzione – wyniki podejmowanej działalności w świecie przedmiotowym wracają do nas jako nowa świadomość Ja¹⁸.

Indagowani absolwenci klas Montessori posiadli także zdolność ustosunkowania się do pragnień, co wiąże się z umiejętnością ich kontrolowania, czego dowodzą wypowiedzi: *z roku na rok staję się lepszym człowiekiem, zauważam błędy, jakie popełniam i już ich nie robię* (4); *doświadczenia, które zdobywam są dla mnie ważne, budują moją osobowość* (37). Badane osoby wychodzą poza zastane informacje, samodzielnie kreują znaczenia, dzięki czemu planują przyszłość, określają koncepcję życia i świata, w którym przyjdzie im żyć: *ważne obecnie jest planowanie przyszłości, zdobywanie różnego rodzaju środków na jej ukształtowanie* (2); *teraz jest najlepszy czas, aby próbować różnych rzeczy* (3); *jestem osobą bardziej kreatywną, lubię poznawać nowe rzeczy* (15); *teraz ważne są rozważania nad kierunkiem przyszłego kształcenia, sposobem usamodzielnienia się* (31).

Rezultaty kolejnych analiz ilościowych sugerują, że uzyskane przez badanych wyniki są najsilniej skoncentrowane wokół średniej na wymiarze podmiotowości (0,524), a mniej na wymiarze bycia sobą (0,397) i – dalej – ustosunkowania (0,270). Wyniki testu Shapiro-Wilk sugerują, iż we wszystkich omawianych wymiarach rozkład wyników zbliżony jest do rozkładu normalnego (podmiotowość: $W_{(69)} = 0,984$; $p = n.i.$; bycie osobą: $W_{(69)} = 0,972$; $p = n.i.$; ustosunkowanie: $W_{(69)} = 0,983$; $p = n.i.$), co ilustrują wykresy 9, 10, 11.

Dalsze analizy przeprowadzone testami istotności różnic dla prób zależnych wykazały, iż spośród trzech typów osobowości autorskiej istotnie niższe wyniki dotyczą podmiotowości w porównaniu do bycia osobą ($t_{(68)} = -2,762$; $p < 0,01$) oraz ustosunkowania ($t_{(68)} = -4,075$; $p < 0,001$). Nie stwierdzono natomiast istnienia różnic pomiędzy poziomem bycia osobą oraz ustosunkowaniem ($t_{(68)} = -1,283$; $p = n.i.$). Istotnie niższa pozycja kategorii podmiotowości nie pozwala wnosić o równoważności

¹⁸ W. Łukaszcwski, D. Doliński, A. Fila-Jankowska, T. Matuszcwski, A. Niedźwieńska, P. Oleś, T. Szkułdarek, *Tożsamość. Trudne pytanie: kim jestem*, Sopot 2012.

wszystkich trzech kategorii osobowości autorskiej. Można w takim razie przyjąć, że osobisty standard waluacji oparty na kryteriach samorealizacji i samorozwoju (ustosunkowanie), będący wynikiem starań i dążeń badanych, ich osobistej refleksji oraz bycie osobą, a nie tylko jednostką ludzką¹⁹, stanowią pryncypialne mechanizmy funkcjonowania absolwentów klas Montessori jako autorów siebie. Zgodnie w obserwacjach K. Obuchowskiego, badane osoby uświadamiają sobie swoje potrzeby i potrafią się do nich zdystansować, rozwijają się, kierując sensem swojego istnienia, pozytywnie oceniają siebie, swoje cele oraz świat wokół siebie. Wymaga to od nich wysiłku, co, zdaniem Obuchowskiego²⁰, równoznaczne jest z odpowiednią osobistą motywacją. Osobiste pragnienia, zamiary czy poglądy mają dla badanych znaczenie nadrzędne, niemniej nie mają statusu oczywistości, albowiem badani potrafią się wobec nich odnosić i traktują je przedmiotowo. Współbrzmienie ustosunkowania i bycia osobą podkreśla fakt, że pozycję autora badani absolwenci wybrali sobie sami, jako im właściwą²¹.

Odnotowany w badaniach swoisty układ właściwości człowieka-autora, sugerujący brak równoważności trzech analizowanych kategorii, skłania do sformułowania jeszcze jednego wniosku. Zdolność generowania przez badanych zestawu racji, leżących u podstaw najsilniej odczuwanego podmiotowego standardu waluacji (ustosunkowanie), oznacza nie tylko opanowanie i dominację operacji abstrakcyjnych, które warunkują świadome tworzenie prywatnej wiedzy, uniezależniają od kontroli konkretnego doświadczenia, stwarzają szansę skutecznego działania na długi dystans, umożliwiają podejmowanie odpowiedzialnych wyborów. Osobiste odniesienie jest także składnikiem intencjonalnej wolności indagowanych²², bowiem „intencjonalność jest psychologicznym określeniem wolności”²³. Istotnie niższy od dwóch pozostałych wynik wymiaru podmiotowości (przy wyższym od przeciętnego wyniku), może oznaczać, że indagowani podejmując refleksję nad tym, jacy są, co czynią i jacy będą, nie znajdują jeszcze zadowalających, ostatecznych odpowiedzi i wciąż poszukują narzędzi czy sposobów radzenia sobie ze sobą, ustalają uzasadnienia dla własnych celów. Potrafią przedmiotowo ująć rzeczywistość i siebie, odczuwają jednak pewien niedosyt w „upodmiotawianiu przedmiotowej rzeczywistości”²⁴. Wydaje się, że takie wyjaśnienie jest uzasadnione, ponieważ na podstawie dokonanych tu analiz określono, że badani absolwenci dysponują wiedzą o sobie, czego wyrazem są dokonane przez

¹⁹ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, dz. cyt., s. 37.

²⁰ Tamże, s. 39.

²¹ Tamże, s. 18.

²² K. Obuchowski, *Człowiek Intencjonalny*, dz. cyt., s. 12.

²³ Tamże, s. 107.

²⁴ Tamże, s. 65.

nich wartościowania. Z wiedzą o sobie korespondują stawiane cele działania, ułatwiają projektowanie siebie. Indagowani wykazują się rzetelną refleksją, nastawieniem na zrozumienie otaczającej rzeczywistości. Wnioskują, że są odporni na przeszkody i odpowiedzialni. Zatem tym, co warunkuje nieco niższe poczucie podmiotowości, może być wskazana niepewność w formułowaniu uzasadnień własnych celów oraz przy doborze metod działania: *trochę nie wiem, co dalej, ale teraz jest najlepszy czas, aby próbować różnych rzeczy* (3); *mam swoje cele, ale jeszcze nie wiem, jak je realizować* (35). Bardziej szczegółowych informacji dostarczy analiza średnich wartości 14 właściwości różnicowych osobowości autorskiej.

Struktura osobowości autorskiej z uwzględnieniem szczegółowych kryteriów różnicowych

Określono także, w jaki sposób kształtuje się profil kryterialnych właściwości autorów siebie. Jak uzasadniają autorzy narzędzia, efektywność działań człowieka-autora wynika ze stopnia, w którym rozwinął każdą z 14 właściwości osobowości autorskiej²⁵, uporządkowanych w obrębie trzech głównych kategorii:

- podmiotowość: dysponowanie wiedzą o sobie (skala A), wytyczanie zadań w oparciu o wiedzę (skala B), wybór metody działania (skala C), inteligentna realizacja zadań (skala D), intencjonalna autonomia „do” (skala E), projektowanie siebie (skala H) oraz twórcza interpretacja pragnień (skala F), generowanie osobistego modelu świata (skala G);
- bycie osobą: dystans psychiczny (J), rozwój osobowości (skala I), sens życia (K);
- podmiotowy standard waluacyjny (ustosunkowanie): stosunek do siebie (skala L), stosunek do zadań (skala M), stosunek do świata (skala N).

Wyniki każdej z 14 podskal Kwestionariusza Pomiaru Osobowości Autorskiej można policzyć przez zsumowanie punktów uzyskanych przez respondenta za udzielone odpowiedzi, zgodnie z kluczem punktowania za pytania należące do skal. Klucz odpowiedzi został tak zbudowany, że wyższy wynik każdej skali wskazuje na większe nasilenie danej cechy. Aby możliwe było porównanie wyników badanych osób w 14 skalach testu Osobowości Autorskiej, zamiast sum wyników obliczono średnie. W ten sposób wyniki sprowadzone zostały do wspólnego mianownika i mieszczą się w przedziale od 0 do 3. W opisie wyników podano także wyniki dla Skali Kłamstwa, która pełni w teście rolę kontrolną. Wszystkie otrzymane wielkości średnie są istotnie wyższe od średniej teoretycznej skali, która wynosi 1,5 (tabela 1).

²⁵ A. Błachnio, K. Obuchowski, *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, dz. cyt., s. 172-174.

Najwyższe wyniki uzyskano w skali N – stosunek do świata ($M = 2,39$; $SD = 0,496$) oraz w skali J – rozwój osobowości ($M = 2,39$; $SD = 0,427$), następnie w skali E ($M = 2,32$; $SD = 0,434$) oraz skali G ($M = 2,33$; $SD = 0,586$). Najniższy wynik uzyskano natomiast w skali O ($M = 1,35$; $SD = 0,519$), a także w skali F ($M = 1,86$; $SD = 0,596$) oraz w skali B ($M = 2,02$; $SD = 0,537$). Najniższy wynik w skali kłamstwa dowodzi wiarygodności uzyskanych rezultatów, zatem badani trafnie opisywali siebie (tabela 1).

Układ trzech skal, które uzyskały najwyższe średnie wartości (skala N – stosunek do świata, $M=2,39$; skala J – rozwój osobowości, $M=2,39$; skala G – generowanie osobistego modelu świata, $M=2,33$), oddaje odnotowaną i opisaną w poprzedniej części pracy konfigurację zasadniczych atrybutów osobowości autorskiej. Skala N ujmuje własności składające się na indywidualny stosunek do świata, a jest reprezentatwna dla podmiotowego standardu waluacji. Pozycje skali J zostały zebrane ze względu na możliwość opisu człowieka w kategoriach osoby, natomiast skala G interpretuje sposób generowania osobistego modelu świata i łączy się z podmiotowością (tab. 1).

Tab. 1. Kolejność skal uszeregowanych od najwyższych do najniższych wyników

Ranga	skala	M
1	skala N, stosunek do świata	2,39
1	<i>skala J, rozwój osobowości</i>	2,39
3	skala G, generowanie osobistego modelu świata	2,33
4	skala E, intencjonalna autonomia „do”	2,32
5	<i>skala I, dystans psychiczny</i>	2,26
6	skala A, dysponowanie wiedzą o sobie	2,24
7	skala L, stosunek do siebie	2,23
8	skala M, stosunek do zadań	2,19
9	skala D, inteligentna realizacja zadań	2,18
9	skala H, projektowanie siebie	2,18
11	skala C, wybór metody do zadań	2,10

Ranga	skala	M
12	<i>skala K, sens życia</i>	2,03
13	skala B, wytyczanie zadań na podstawie posiadanej wiedzy	2,02
14	skala F, twórcza interpretacja pragnień	1,86
15	skala O, skala kłamstwa	1,35

Kolorami oznaczono kryteria różnicowe człowieka-autora, składające się na skale: podmiotowość, bycie osobą, ustosunkowanie, skala kłamstwa

Źródło: badania własne

Dystans psychiczny ($M=2,26$), który stanowi własność konstytutywną autora siebie, zyskał w powstałym modelu dopiero piątą rangę. Niemniej, wynik nie jest istotnie niższy od wielkości wskaźników skal wyżej wymienionych.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na rozproszenie własności, których spełnienie wiąże się z pozostawaniem osobą (tabela 1). Zdolności rozwijania osobowości została przypisana ranga pierwsza, natomiast sens życia ($M=2,03$) uplasował się na dole tabeli, spośród atrybutów odczuwanych stosunkowo słabiej (przy średniej wartości istotnie wyższej od średniej teoretycznej). Taki układ może znamionować szczególny moment na drodze rozwoju badanych, przechodzenia od rozwoju ogólnego do specyficznego, poszukiwania własnej odrębności przez odnoszenie się do ról społecznych, obywatelskich, zawodowych, rodzinnych, przez dokonywanie wyborów ze względu na potrzeby, aspiracje, plany życiowe. Badani absolwenci klas Montessori podejmują pierwsze życiowe zobowiązania, usilnie eksplorują, co jest naprawdę w życiu ważne.

Dalsze analizy wskazują, że na pierwszym miejscu oraz pośrodku zestawienia znalazły się charakterystyki opisujące ustosunkowanie się, co wskazuje na dominujące znaczenie podmiotowego standardu waluacji wśród członków badanej grupy (ranga 1, 7 i 8).

Skale reprezentatywne dla kategorii podmiotowości (D, H, C, B, F) odnaleźć można w środkowej i dolnej części tabeli, co ilustruje odnotowane istotnie mniejsze nasilenie wspomnianej kategorii osobowości autorskiej w badanej grupie.

Absolwenci klas Montessori niemal w całości zadeklarowali, że chcą wiedzieć o świecie coraz więcej, a swoje pragnienia traktują w kategoriach szans i możliwości ich spełnienia. Zaprzeczają zatem, jakoby czuli się zagubieni, podejmując refleksję nad własnym miejscem w świecie (skala N). Ujawnione ustosunkowanie się do stwierdzeń kwestionariusza zdradza posiadanie przez ankietowanych autorskiej koncepcji życia,

która stale ewoluuje. Wysoko ocenili zdania sugerujące, że dysponują wiedzą na temat życiowych dążeń. Zgodzili się także z tezą o ujmowaniu wszystkich realizowanych zadań jako wzbogacających i przekształcających posiadaną wiedzę czy przejawiane umiejętności. Swoimi wyborami dali wyraz postawie dbałości o wszechstronny rozwój. Uznali, że potrafią wnikliwie, z ciekawością i z rozmysłem ujmować świat. W związku z tym, że formułują osobiste poglądy, krytyczne ocenili stwierdzenie: „Moje życie jest jałowe i puste” (skala J).

Badani absolwenci zgodzili się z myślą autorów kwestionariusza, że większość ich działań stanowi efekt wewnętrznych przekonań, które potrafią uzasadnić. Prawdopodobnie sami je wypracowali (skala G). Przychylali się do prawdziwości stwierdzenia o pełnej odpowiedzialności za własne czyny. Ujawnili, że nie traktują ludzi instrumentalnie. Podkreślili znajomość aktualnych problemów środowiska, w którym żyją. Zaaprobowali opinię, że niełatwo przychodzi im rezygnacja z własnej koncepcji życia na rzecz standardów przedmiotowych (skala E).

Zdeklarowali się jako osoby refleksyjne, zgodzili się bowiem z sądem: „planując coś, biorę pod uwagę przeszłe doświadczenia i potrafię wyciągać z nich wnioski”, a własne doświadczenia uznali za kształtujące. Przyznali, że zawsze pozostają sobą. Zgodnie także zaznaczyli, że umieją radzić sobie z problemami, a przejawiany krytyczny stosunek do siebie i świata nie pozbawia ich poczucia wartości własnej (skala I). Badani wysoko ocenili własną wytrwałość w dążeniu do celu, co nie powinno dziwić, albowiem zadania, będące oryginalnym wytworem człowieka-autora, nie tyle stają się częścią osoby, ale po prostu do niej należą²⁶.

Analiza wyników kwestionariusza POA dowodzi, że indagowani znają swoją wartość. Utrzymują oni, że liczą w życiu na siebie, umieją przyjmować uwagi ze strony otoczenia i odnosić się do nich (skala A). Świadomi własnej wartości, wskazują u siebie takie cechy, które wyróżniają ich pośród innych (skala L). Jeśli decydują się na realizację określonych przez siebie zadań, to gotowi są dać z siebie maksimum wysiłku tak, aby doprowadzić swoje plany do końca. W związku z tym przekonani są, że wiedzą, co zrobić, aby ich życie było wartościowe (skala M).

Kolejne skale: D – inteligentna realizacja zadań, H – projektowanie siebie, C – wybór metody do zadań, B – wytyczanie zadań na podstawie posiadanej wiedzy, F – twórcza interpretacja pragnień, związane są z realizacyjną stroną życiowych planów i wyborów indagowanych absolwentów klas Montessori. Średnie wartości wskaźników skal wskazują na mniejsze natężenie wymienionych cech w hierarchii właściwości badanych osób, niemniej wszystkie wyniki są istotnie wyższe od wyniku przeciętnego. Nie zostały jednak potraktowane w sposób tak jednoznaczny, jak wcześniej opisane własności. W ocenie badanych na ogół wyznaczają ich działania. Zdania, do

²⁶ K. Obuchowski, *Człowiek Intencjonalny*, dz. cyt., s. 10.

których kolejno ustosunkowali się indagowani, nie niosą już tak pewnych treści lub też dostępne badanym zasoby, w ich ocenie nie pozwalają na całkowite spełnienie idei ukrytych za twierdzeniami kwestionariusza. Być może stała i nieunikniona obecność standardów przedmiotowych²⁷ miała wpływ na proces szacowania przedstawianych do zaopiniowania konstatacji. Badani zatem na ogół wybierają takie sprawy i zadania, które wymagają wysiłku intelektualnego i zaangażowania. Nieustannie poszukują możliwości rozwoju (skala D). Zgodzili się, że dość lubią snuć plany, są pomysłowi i wolą decydować o własnych sprawach, niż zdawać się na ślepy los (skala H). Zwykle przygotowują plan realizacji zadań, których się podjęli (skala C). Dokonują wyborów i konsekwentnie realizują podjęte decyzje, bez względu na wkład pracy, konieczność rezygnacji z doraźnych korzyści. Najczęściej traktują wyznaczone cele życiowe jako adekwatne do swoich możliwości (skala B).

W profilu szczegółowych kryteriów osobowości autorskiej najniższe jest nasilenie twórczej interpretacji pragnień (skala F), co zgodnie z sugestiami teoretycznych koncepcji człowieka-autora może wskazywać na brak stałej równowagi między waznieniem interesów własnych z interesami grupy. Wynik skali F – związanej z wymiarem efektywnej współpracy z innymi – jest najniższy spośród pozostałych, niemniej istotnie wyższy od średniej teoretycznej. Autorzy siebie nie potrafili w sposób wyraźnie jednoznaczny ustosunkować się do stwierdzenia dotyczącego rezygnacji z dobrze płatnej pracy na rzecz zadania stanowiącego wyzwanie, oraz wymownie dać do zrozumienia, że ich życie podlega wyłącznie takim zmianom, które odbierane są jako korzystne. Wydaje się jednak, że trudno spodziewać się od członków współczesnego społeczeństwa, którymi są badani adolescenti, reakcji czy odpowiedzi, w których nie zostałyby uwzględniony aspekt ekonomiczny oraz różnorakie szanse i możliwości osobistego rozwoju.

Zakończenie

W świetle analiz uzyskanych wyników stwierdzono wysoki poziom osobowości autorskiej badanych absolwentów klas Montessori. Niemal wszyscy badani absolwenci SP 27 rozwinęli w sobie właściwości autorskie na poziomie optymalnym. Co więcej, grupa była dość jednorodna pod względem poziomu autorstwa siebie, przeważały w niej wyniki wysokie. Jedynie trzy osoby uzyskały rezultaty poniżej średniej teoretycznej testu. Płeć oraz wiek nie różnicowały badanych w zakresie ogólnego wyniku osobowości autorskiej.

Średnie wyniki trzech głównych wymiarów osobowości autorskiej: podmiotowość, bycie osobą i ustosunkowanie są istotnie wyższe od średniej teoretycznej skali, co

²⁷ Tamże, s. 13.

pozwała wnioskować o wysokim poziomie wszystkich obszarów osobowości autorskiej oraz o współwystępowaniu wspomnianych właściwości. Nie odnotowano różnic w zakresie trzech kategorii osobowości autorskiej ze względu na płeć i wiek badanych osób.

Otrzymane wielkości średnich w zakresie 14 kategorii różnicowych osobowości autorskiej są istotnie wyższe od średniej teoretycznej skali i informują o wysokim poziomie ukształtowania wszystkich cech osobowości autorskiej. Nie odnotowano zróżnicowania profilu własności osobowości autorskiej ze względu na płeć i wiek indagowanych absolwentów.

Na podstawie wyników można jednoznacznie stwierdzić, że członkowie badanej grupy to osoby o rozwiniętych właściwościach autorskich, charakteryzujące się znaczną niezależnością wewnętrzną, zdolne do budowania koncepcji siebie jako osoby oraz do formułowania podmiotowego standardu walucji. Absolwentów SP 27 cechuje świadomość własnych mocnych stron i podmiotowych możliwości. Udowodnili, że potrafią podjąć refleksję nad różnymi wymiarami czasu własnej biografii, żyją świadomie, a przeszłość czy terażniejszość nie są ich jedynym punktem odniesienia. Są ukierunkowani na przyszłość i otwarci na nowe doświadczenia, realizują zadania będące wyrazem motywacji do rozwoju.

W świetle przedstawionych wyników można stwierdzić, że warunki panujące w pracowniach Montessori umożliwiły badanym osobom wykorzystywanie własnego umysłu i jego mocy twórczych po to, aby umieli tworzyć poglądy na jakiś temat, zmienić je w wyniku negocjacji z innymi, interpretować materiał czy napotkane uwarunkowania, wypracować rozumienie siebie i innych, nieść pomoc ludziom, opanować narzędzia odkrywania siebie i świata. W świetle otrzymanych wyników teza, że edukacja montessoriańska oparta jest na zapewnieniu wychowankom jak najlepszych warunków życiowych, z uwzględnieniem perspektywy człowieka rozwijającego właściwości autorskie, wydaje się być całkowicie uzasadniona.

Bibliografia

- Bednarczuk B., *Doświadczenie uczenia się w relacjach absolwentów klas Montessori – (przed)wstępne rozpoznanie*, [w:] *Edukacja alternatywna w XXI wieku*, red. Z. Melosik, B. Śliwowski, OW Impuls, Kraków 2010.
- Bednarczuk B., *Atmosfera uczenia się w opiniach uczniów klas Montessori*. [w:] *Wychowawcza rola szkoły*, red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawała, T. Zubrzycka-Maciąg, Wyd. UMCS, Lublin 2012.
- Bednarczuk B., *Idea Edukacji dla Życia jako przesłanie pedagogiki Marii Montessori*, [w:] *Edukacja w systemie Marii Montessori – wychowaniem do wartości*, red. M. Miksza, Wydawnictwo Palatum, Łódź 2014.
- Bednarczuk B., *Osobowość autorska absolwentów klas Montessori w perspektywie doświadczeń i celów życiowych*, OW Impuls, Kraków 2016.

- Błachnio A., *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej*, Wyd UKW, Bydgoszcz 2006.
- Błachnio A., Obuchowski K., *Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA*, [w:] *Kwestionariusze w psychologii. Postępy, zastosowania, problemy*, red. W. Zeidler, Vizja Press & IT, Warszawa 2011.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, OW Impuls, Kraków 2000.
- Łukaszewski W, Doliński D., Fila-Jankowska A., Matuszewski T., Niedźwieńska A., Oleś P., Szkudlarek T., *Tożsamość, Trudne pytanie: kim jestem*, Smak Słowa, Sopot 2012.
- Montessori M., *Odkrycie dziecka*, Palatum, Łódź 2014 (wyd. I 1948).
- Montessori M., *Childhood education*, New American Library–Meridian Books, New York–Scarborough 1975 (wyd. I 1949).
- Montessori M., *Domy dziecięce. Metoda pedagogiki naukowej stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci*, Żak, Warszawa 2005.
- Montessori M., *The advanced Montessori method*. vol. 1, Clio, Oxford 1991 (wyd. I 1918).
- Montessori M., *The discovery of the child*, Fides, Notre Dame 1967 (wyd. I 1948).
- Montessori M., *The secret of childhood*, Ballantine Books, New York 1972 (wyd. I 1936).
- Montessori M., *To educate the human potential*, Clio, Oxford 1989 (wyd. I 1948).
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2007.
- Obuchowski K., *Od przedmiotu do podmiotu*, Wyd. Uczelniane AB, Bydgoszcz 2000.
- Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1993.
- Obuchowski K., *Refleksje autobiograficzne psychologa*, Wyd. WSHE, Łódź 2009.
- Obuchowski K., *Adaptacja twórcza*, KiW, Warszawa 1985.
- Oleś P.K., *Dialogowość wewnętrzna jako właściwość człowieka*, [w:] *Nowe idee w psychologii. Psychologia XXI wieku*, red. J. Kozielecki, Gdańsk 2009.
- Ożarowski W., *Ustalenie przydatności Popperowskiej zasady falsyfikacji do oceny koncepcji osobowości autorskiej*, „Horyzonty Psychologii” 2012, nr 1.

ADRES DO KORESPONDENCJI

dr hab. Beata Bednarczuk
UMCS w Lublinie
e-mail: beata-bednarczuk@wp.pl